

Светски АИДС дан, 1. децембар
ИСПРАВНИМ ПУТЕМ (TAKE THE RIGHTS PATH)

Поводом Светског АИДС дана, 1. децембра, под слоганом овогодишње кампање: „Исправним путем“ UNAIDS наглашава позив на акцију да се заштити здравље свих, као и права сваке особе. Са људским правима у центру и ангажованим заједницама, свет може да оконча пандемију АИДС-а као претњу по јавно здравље до 2030. године.

Значајан напредак који је постигнут у одговору на пандемију узроковану HIV-ом директно је повезан са напретком у заштити људских права. Заузврат, напредак остварен кроз одговор на HIV/AIDS подстакао је шири напредак у остваривању права на здравље и јачању здравствених система.

Заустављање АИДС као претње по јавно здравље, захтева да досегнемо и ангажујемо све који живе са HIV-ом, који су под ризиком или су погођени HIV-ом – посебно људе који су највише искључени и маргинализовани. Родна равноправност је суштински елемент приступа који је заснован на људским правима. Прихватање, поштовање и брига за особе које живе са HIV-ом, које су под ризиком или су погођене HIV-ом су од виталног значаја.

Подржавање Декларације Уједињених нација о људским правима и подстицање укључивања свих заједница су од суштинског значаја за окончање пандемије АИДС-а. Препозната је хитна потреба да се развију приступи који подржавају права сваке особе.

Епидемиолошка ситуација у свету и Европи

Пандемија узрокована HIV-ом је и даље јавноздравствени глобални изазов, која је до краја 2023. године према проценама UNAIDS-а однела више од 42 милиона живота, док је 88,4 милиона људи било инфицирано HIV-ом. Процењено је да је на крају 2023. године 39,9 милиона људи живело са HIV-ом. Исте године 630.000 људи у свету је умрло од узрока повезаних са HIV инфекцијом (51% мање него 2010. године када је умрло 1,3 милиона, али још увек далеко од циља за 2025. годину – мање од 250.000 смртних исхода). Током 2023. године 1,3 милиона људи је новоинфицирано HIV-ом, што је редукација за 39% у односу на 2,1 милиона у 2010. години, али је далеко од циља за 2025. годину – мање од 370.000 нових HIV инфекција. Међу децом регистрована је редукација нових HIV инфекција за 60% у поређењу са 2010. годином (120.000 према 300.000), али је тај напредак заустављен у последњих неколико година.

Међутим, са све већим приступом ефикасној превенцији, дијагностици, лечењу и нези особа инфицираних HIV-ом, укључујући и превенцију и лечење инфекција које се јављају услед нарушеног имунолошког система, HIV инфекција је постала хронично здравствено стање које омогућава људима који живе са HIV-ом да воде дуг и продуктиван живот. У циљу елиминације HIV инфекције као јавноздравственог проблема потребно је да, у свакој земљи до 2025. године, 95% свих особа инфицираних HIV-ом буде дијагностиковано, затим да 95% дијагностикованих особа инфицираних HIV-ом буде на лечењу антиретровирусним лековима (АРТ) и да 95% особа на лечењу има немерљиву количину вируса у крви. У 2023. години ови показатељи су били 86% – 89% – 93% на глобалном нивоу. У односу на укупан број особа које живе с HIV-ом у свету (39,9 милиона) крајем 2023. године 86% је било дијагностиковано (5,4 милиона особа у свету није знало да је инфицирано HIV-ом), 77% је било на АРТ, док је 72% имало успешну контролу вируса без ризика да заразе друге особе.

У складу са препорукама СЗО од 2016. године АРТ треба започети чим се HIV инфекција дијагностикује, најбоље у раном стадијуму инфекције, да би ефекти терапије били не само

ЗАВОД ЗА ЈАВНО ЗДРАВЉЕ
Ул. Стари шор 47, 22000 Сремска Митровица

e-mail: info@zdravlje-sm.org.rs
web: www.zdravlje-sm.org.rs

Тел: 022/610-511

Тел/Факс: 022/636-509

Жиро рачун: 840-209667-75

добробит за особе инфициране HIV-ом, већ и да би се редуковао пренос HIV-а на друге особе. У 2023. години 77% одраслих и само 57% деце доби до 14 година која живе са HIV-ом у свету је примало доживотну антиретровирусну терапију (30,7 милиона особа са дијагностикованом HIV инфекцијом свих узраста тј. скоро четири пута више у односу на 7,7 милиона у 2010. години, при чему је циљ за 2025. годину 34 милиона). Велика већина (84%) трудница и дојиља које живе са HIV-ом је била на АРТ током 2023, која не само да штити њихово здравље, већ обезбеђује и спречавање преноса HIV-а на њихове бебе.

СЗО дефинише кључне популације као особе у популацијама које имају повећан ризик од инфицирања HIV-ом у свим земљама и регионима. Медијана преваленције HIV инфекције међу особама узраста 15-49 година је била 0,8% на глобалном нивоу у 2023. години. С друге стране, медијана преваленције HIV инфекције је била за 7,7% виша међу мушкарцима који имају секс са мушкарцима, за 9,2% виша међу трансродним особама, за 5% виша међу особама које инјектирају дроге, за 3% виша међу особама које се баве секс радом и за 1,3% виша међу особама у затворима. Кључне популације под ризиком чиниле су 55% свих нових HIV инфекција широм света у 2023. години у поређењу са 45% у 2010. години.

Према проценама UNAIDS-а у региону Европе и северне Америке је 4,4 милиона особа живело са HIV-ом крајем 2023, док је било 196.000 нових HIV инфекција (140.000 у региону источне Европе и централне Азије) и 57.000 умрлих од AIDS-а (44.000 у региону источне Европе и централне Азије) у 2023. години. Процењује се да од 3 милиона особа које су живе са HIV-ом у региону Европе крајем 2022. свака четврта особа није знала да је инфицирана овим вирусом. Свака друга особа инфицирана HIV-ом у Европи дијагностикована је у касној фази инфекције, када је имунолошки систем већ значајно оштећен.

Процене указују да је 2022. године у Европи било 118.000 ново инфицираних особа, док је циљ за 2025. годину 21.000 нових HIV инфекција. Ово је показатељ да је потребно унапредити стратегије тестирања у циљу раног дијагностиковања HIV инфекције, као и друге превентивне стратегије, као што је преекспозициона заштита лековима особа са ризичним понашањем. Рано дијагностиковање је важно јер омогућава људима да раније започну лечење HIV инфекције, што заузврат повећава њихове шансе за дуг и продуктиван живот и спречава даљи пренос на друге особе.

Епидемиолошка ситуација у Србији

Према подацима Института за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут” од почетка епидемије, 1985. године, закључно са 25. новембром 2024. године, у Републици Србији су регистроване 4903 особе инфициране HIV-ом, од којих је 2251 особа оболела од AIDS-а, док је 1225 особа инфицираних HIV-ом умрло од AIDS-а, а још 147 особа инфицираних HIV-ом је умрло од болести или стања која нису повезана са HIV инфекцијом. Као и ранијих година и ове године сексуални пут преноса је доминантан (97% свих случајева регистрованих током 2024. године с познатим начином трансмисије), посебно незаштићени анални сексуални односи међу мушкарцима, међу новооткривеним особама инфицираним HIV-ом (74%). Међу пријављеним дијагностикованим HIV позитивним особама у периоду јануар–новембар 2024. године било је 15 пута више мушкараца у односу на жене.

Највећи број новодијагностикованих особа инфицираних HIV-ом је узраста 20–49 година (77% у 2023. години). Међутим, од 2002. године региструје се веће учешће младих узраста 15–29

ЗАВОД ЗА ЈАВНО ЗДРАВЉЕ
Ул. Стари шор 47, 22000 Сремска Митровица

e-mail: info@zdravlje-sm.org.rs
web: www.zdravlje-sm.org.rs

Тел: 022/610-511

Тел/Факс: 022/636-509

Жиро рачун: 840-209667-75

година међу новодијагностикованим случајевима HIV инфекције (47% у 2008, 37% у 2010. и 29% у 2023. години у односу на 22% у 2002. години).

У односу на период 1985–1992. године када је 60–90% свих новодијагностикованих особа инфицираних HIV-ом на годишњем нивоу било из популације особа које инјектирају дроге, од 2008. године тај удео је испод 10% (у 2023. години регистрована су три случаја HIV инфекције међу ОКИД тј. 2%). С друге стране, почев од 2012. године већина новодијагностикованих особа у нашој земљи је инфицирана HIV-ом сексуалним путем (сексуални однос без кондома), преко 90%. Под највећим ризиком су мушкарци који имају аналне сексуалне односе без кондома са другим мушкарцима (половина до преко 4/5 свих новооткривених особа инфицираних HIV-ом на годишњем нивоу, почев од 2008. године).

У периоду 2005–2023. године регистровано је 16 деце млађе од 14 година, којима су HIV пренеле мајке које нису знале да су инфициране HIV-ом током трудноће, порођаја или у периоду дојења, што је значајна редукција у поређењу са периодом 1993–2004. када је регистровано 28 случајева. У 2017, 2018, 2020, 2022. и 2023. години није регистрован ниједан случај преноса HIV инфекције са мајке на дете, док су у 2019. години регистрована два случаја, а у 2021. један случај. У периоду 2005–2023. године рођено је више од 45 здраве деце која нису инфицирана HIV-ом од HIV позитивних мајки које су биле на стратешки препознатом програму превенције преноса HIV-а са мајке на дете.

Према званично доступним подацима у Србији је крајем 2023. године живело 3427 особа којима је дијагностикована HIV инфекција, а процењује се да у нашој земљи 570 особа, до максимално 1200 особа, није знало да је инфицирано HIV-ом. Знајући да HIV инфекција може дуги низ година протицати без икаквих знакова и симптома, једини начин да се открије HIV инфекција је да се особа која је имала неки ризик тестира на HIV. Свако тестирање на HIV треба да буде добровољно и поверљиво, уз обавезно саветовање пре и после тестирања, а у циљу пружања правих и стручних информација потребних клијенту да донесе одлуку да ли је прави тренутак за тестирање, али и да препозна стварни ризик тј. ризично понашање које је практиковао или које и даље упражњава, и да идентификује личне могућности за спречавање инфицирања HIV-ом у будућности. С друге стране, HIV позитивне особе имају могућност да одмах по дијагностковању започну лечење HIV инфекције које даје одличне резултате, како у свету тако и у нашој земљи. Захваљујући терапији HIV инфекција је хронично стање са којим се може квалитетно и дуго живети, али само уколико се правовременим и адекватним лечењем контролише репликација HIV-а.

Добровољно, поверљиво или анонимно саветовање и тестирање на HIV и вирусне хепатитисе Б и Ц је бесплатно и доступно је без лекарског упута свакој заинтересованој особи која је имала неки ризик у скоријој или даљој прошлости, током целе године у сваком институту/заводу за јавно здравље на територији Републике Србије, као и у Заводу за заштиту здравља студената у Београду. У оквиру превентивног програма који спроводи Министарство здравља у партнерству са седам удружења (Асоцијација Дуга, ЈАЗАС, Превент, Потент, Асоцијација здравствених медијаторки, ТОЦ и УСОП у партнерству са удружењима АИД+, Црвена линија и Став+) добровољно, анонимно саветовање и тестирање на HIV и друге инфекције је бесплатно и доступно особама из кључних популација под повећаним ризиком (мушкарци који имају секс с мушкарцима, особе које се баве секс радом и особе које инјектирају дроге) у просторијама удружења и у мобилним јединицама у Београду, Новом Саду, Нишу, Крагујевцу и другим градовима. Поред превентивног програма пружају се и различити видови подршке особама које су инфициране HIV-ом.

Извор „Др Милан Јованович Батут“